

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Burgerschapsonderwijs & Toezicht onderwijsinspectie

Monique Okkerse

Bert Molema

Programma workshop

1. Kennismaken
2. Vragen
3. Presentatie
4. Vragen
5. Feedback

Wat is (bevorderen van) burgerschap?

Burgerschap: Nieuwe wetgeving 1 augustus 2021

constructief samenleven van mensen' in 'klein' en 'groot'

Wet: “*actief burgerschap en sociale cohesie*”

NB: burgerschap = ‘eigenschap’ van leerling | cohesie = ‘resultaat’, t.w. sociale samenhang in samenleving

Bevorderen van burgerschap:

- Bevorderen kennis, houdingen en vaardigheden die daarvoor nodig zijn
- **Burgerschap**scompetenties = **sociale** + **maatschappelijke** competenties

Overzicht wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- bevordert school **basiswaarden**?
- bevordert school **sociale en maatschappelijke competenties**?

Overige aspecten:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten**?
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk**?
- sluit **schoolcultuur** aan bij bevorderen basiswaarden?
(=uitingen personeel, oefensituaties, veilig en inclusief voor iedereen)
- heeft school inzicht in **resultaten**?

Zwarte Piet

Onbehagen en urgentie...

Radicalisering

Kloof ~ Bubbels

Brussel

Zwarte Piet

Onbehagen en urgentie...

Radicalisering
hoofddoek

Kloof ~ Bubbels

Brussel

rechts radicale leraar

Turkije<>Gülen

zelf
Doe normaal!
man!

Zwarte Piet

Onbehagen en urgentie

Kloof

Brussel

rechts radicale leraar

Turkije <> Gülen

Zwarte Piet

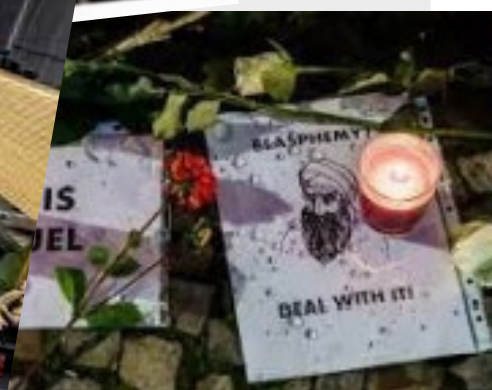

Onbehagen en urgentie

Onbehagen en urden

Wie bepaalt wat burgerschap is?

Scholen hebben veel vrijheid

- invulling begrip burgerschap
- invulling wijze waarop burgerschap bevorderd wordt

want:

waarden! (beperkte rol overheid) | artikel 23 GW | niet één invulling, betekenis BS varieert met context

Maar: **minimumeisen** vastgelegd in wet (sectorwetten voor po, vo, so en ook mbo)

- Deugdelijkheidseis (voorwaarde voor bekostiging)
- Toezicht door inspectie

Toezicht inspectie

- Beperkt tot wettelijke eisen (dwz: geen ‘eigen’ interpretaties of aanvullingen van inspectie)
- Toezicht (=standaarden + werkwijze) liggen vast in ‘toezichtkader’ (na overleg veld, vastgesteld door minister)

Stand van zaken

Inspectie: ontwikkeling stagneert

- Scholen vinden burgerschap belangrijk en geven er aandacht aan
- Veel verschillen tussen scholen, onderwijs BS leraar-afhankelijk
- Ontwikkeling nodig: ontbreekt aan concrete leerdoelen, samenhang in aanbod, inzicht in resultaten

Stand van zaken

Inspectie: ontwikkeling stagneert

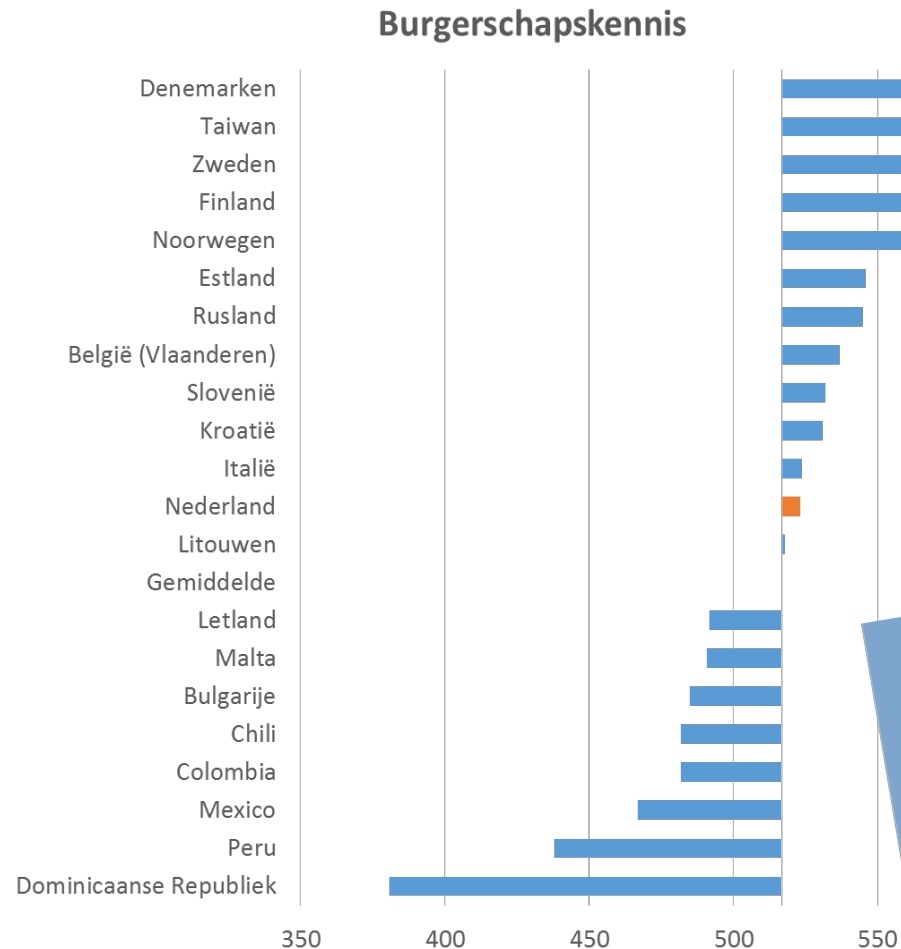
- Scholen vinden burgerschap belangrijk en geven er aandacht aan
- Veel verschillen tussen scholen, onderwijs BS leraar-afhankelijk
- Ontwikkeling nodig: ontbreekt aan concrete leerdoelen, samenhang in aanbod, inzicht in resultaten

Onderzoek

- Internationale vergelijking vo: NL blijft achter (in aanbod school, in resultaten leerlingen | ICCS2016))

Nederland in vergelijkend perspectief

Anke Munniksma, Anne Bert Dijkstra, Ineke van der Veen,
Guuske Ledoux, Herman van de Werfhorst, Geert ten Dam

Burgerschap in het voortgezet onderwijs

Nederland in vergelijkend perspectief

Stand van zaken

Inspectie: ontwikkeling stagneert

- Scholen vinden burgerschap belangrijk en geven er aandacht aan
- Veel verschillen tussen scholen, onderwijs BS leraar-afhankelijk
- Ontwikkeling nodig: ontbreekt aan concrete leerdoelen, samenhang in aanbod, inzicht in resultaten

Onderzoek

- Internationale vergelijking vo: NL blijft achter (in aanbod school, in resultaten leerlingen | ICCS2016))
- Nederlands peilingsonderzoek po: kennis achteruit (tov 2009) | Peil BS PO, 2022)

Stand van zaken

Peilingsonderzoek burgerschapsonderwijs

- basisonderwijs, groep 8 | schooljaar 2019/20

Greep uit resultaten

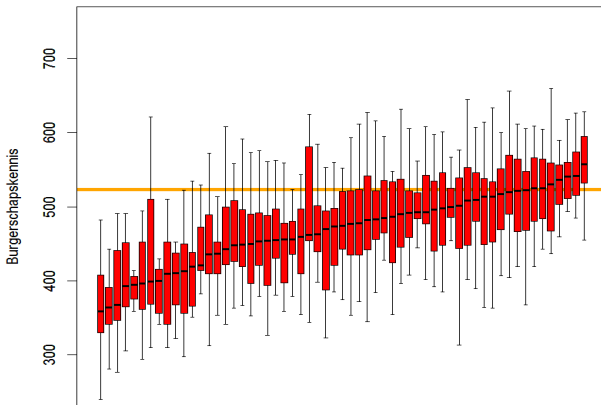
- burgerschapskennis lager dan 2009
NB: kennisniveau in 2009 volgens experts te laag
- leraren & schoolleiders vinden verdere ontwikkeling nodig
- scholen hebben vaak geen leerdoelen geformuleerd, hebben vaak geen inzicht in resultaten

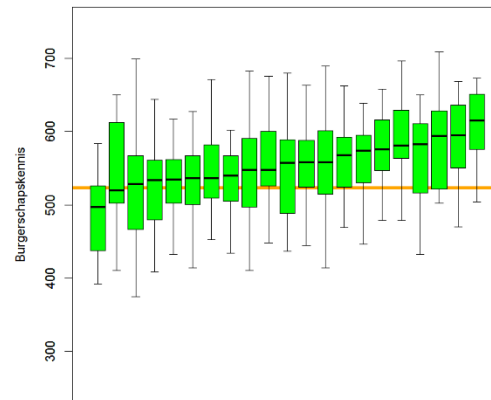
Scholen verschillen

Burgerschapskennis vmbo

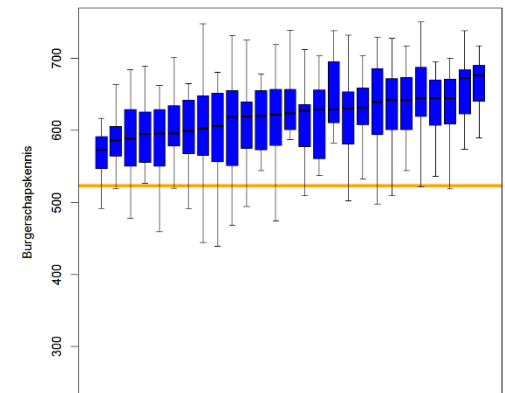
Rangorde klassen/scholen

Burgerschapskennis havo

Rangorde klassen/scholen

Burgerschapskennis vwo

Rangorde klassen/scholen

Anke Munnikma, Anne Bert Dijkstra, Ineke van der Veen,
Guuske Ledoux, Herman van de Werfhorst, Geert ten Dam

**Burgerschap in het
voortgezet onderwijs**

Nederland in vergelijkend perspectief

Wet Actief burgerschap en sociale cohesie: samenvatting

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op

- op *doelgerichte* wijze
- op *samenhangende* wijze
- waarbij het onderwijs zich *herkenbaar* richt op:

doelgericht
samenhangend
herkenbaar

a/c. bijbrengen van *basiswaarden van de democratische rechtsstaat*

basiswaarden

b. ontwikkelen van de *sociale en maatschappelijke competenties*

competenties

Een *schoolcultuur* in overeenstemming met basiswaarden

schoolcultuur

waarin wordt gestimuleerd actief te *oefenen*

oefenplaats

een *omgeving* waarin leerlingen/personeel zich veilig en geaccepteerd weten

‘spiegel’

Kern van wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- **bevordert school basiswaarden?**
- bevordert school **sociale en maatschappelijke competenties?**

Overige aspecten:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten?**
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk?**
- sluit **schoolcultuur** aan bij bevorderen basiswaarden?
(=uitingen personeel, oefensituaties, veilig en inclusief voor iedereen)
- heeft school inzicht in **resultaten?**

“... bijbrengen *basiswaarden democratische rechtsstaat...*”

Elementen: kennis

respect

bevorderen overeenkomstig handelen door leerlingen

- **Vrijheid van meningsuiting**
- **Gelijkheidsbeginsel**
- **Begrip**
- **Verdraagzaamheid**
- **Afwijzen van onverdraagzaamheid**
- **Afwijzen van discriminatie**
- **Autonomie**
- **Verantwoordelijkheidsbesef**

“Deze elementen vormen in de onderwijspraktijk de minimale kern waaraan een school moet voldoen bij de bevordering van respect voor en de kennis van basiswaarden.”

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt, of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Het ***gelijkheidsbeginsel*** (ook wel gelijkheid of gelijkwaardigheid genoemd) betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij, of dan jouw groep.

Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander.

"IK BEN GEEN VLUCHTELING
IK WOON AL TWINTIG JAAR NAAST U."

"Ik ben geen vluchteling. Ik woon al twintig jaar naast u"

Peter van Straaten / De Volkskrant 3.11.15

... individualisering, migratie, diversiteit, globalisering,
technologische ontwikkeling ...

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je ieder de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.

Afwijzen van onverdraagzaamheid. Onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent, niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.

Afwijzen van discriminatie. Discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden, of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn, of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Ieder is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Verantwoordelijkheidsbesef betekent dat mensen verantwoordelijkheid willen nemen voor wat ze zeggen en doen (en wat ze niet zeggen en doen) en dat ze daarbij rekening willen houden met wat dat voor anderen betekent. Daarbij is vooral belangrijk dat je probeert anderen niet te schaden, en dat je de samenleving en de democratie wilt helpen om goed te functioneren. Hoe je dat doet, mag iedereen zelf weten.

Kern van wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- bevordert school **basiswaarden**?
- **bevordert school sociale en maatschappelijke competenties?**

Overige aspecten:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten**?
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk**?
- sluit **schoolcultuur** aan bij bevorderen basiswaarden?
(=uitingen personeel, oefensituaties, veilig en inclusief voor iedereen)
- heeft school inzicht in **resultaten**?

*“ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties
die in staat stellen deel uit te maken van de pluriforme, democratische NL samenleving”*

Sociale en maatschappelijke competenties:

- ambities / doelen school
- kerndoelen
- exameneisen

Kerdoelen

Sociaal

(34) Leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen. (35) Leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument

kerndoelen

maatschappelijk

- (36) De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- (37) De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- (38) De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit in de samenleving, waaronder seksuele diversiteit”.
- (39) De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu

“Op *doelgerichte* en *samenhangende* wijze, *herkenbaar* richt op...”

Doelgericht - concrete leerdoelen? (*bv uitgewerkt naar...*

leerjaar/bouw

leerdomein

kennis-houding-vaardigheid)

Samenhangend - is aanbod afgestemd? (*bv uitgewerkt in...*

doorgaande leerlijn (leerjaar / domein)

doelen: bijpassend aanbod, logische opbouw

integratie inhoud & pedagogiek)

Herkenbaar - wordt gepland aanbod gerealiseerd? (*~ doet school wat ze zegt?*)

Kern van wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- bevordert school **basiswaarden**?
- bevordert school **sociale en maatschappelijke competenties**?

Overige aspecten:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten**?
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk**?
- sluit **schoolcultuur** aan bij bevorderen basiswaarden?
(=uitingen personeel, oefensituaties, veilig en inclusief voor iedereen)
- heeft school inzicht in **resultaten**?

Volgen leerresultaten

- Wijze van *evalueren* en *monitoren* kan ingevuld door de school

Nodig voor gegevens die aan wettelijke doelen voldoen:

- bruikbaar voor afstemming op **actuele leerbehoefte**
- bruikbaar om **beeld** te **geven** van wat leerlingen hebben geleerd
- **aansluitend bij leerdoelen** van de school (*o.a. normen beheersingsniveau*)
- informatie over **kennis, houdingen en vaardigheden**
- informatie over **basiswaarden & sociale en maatschappelijke competenties**

Meten leerresultaten

- Wettelijke eisen omtrent meten impliceren:
 - valide en betrouwbare meting
 - want: noodzakelijk als*
 - # goed beeld wat leerlingen nodig hebben
 - # goed beeld kwaliteit van het onderwijsaanbod
 - # correct beeld voor afleggen verantwoording aan omgeving
 - vaste (leraar- en vakoverstijgende) normen
 - want: duidelijke en transparantie maatstaf nodig mbt gewenst beheersingsniveau*
 - toetsing moet dekkend zijn voor leerdoelen van school + wettelijke eisen
- Wijze van evalueren en monitoren wordt bepaald door de school
 - bijv: rapportcijfers, deelname project, portfolio, rubrics*
- Gestandaardiseerd instrument eenvoudigste manier om aan eisen te voldoen

Uitgangspunten inspectietoezicht burgerschap

- Toezicht burgerschap integraal onderdeel reguliere inspectietoezicht (opgenomen in kwaliteitsstandaarden, reguliere toezichtssystematiek etc)
- Toezicht burgerschap heeft vorm van
 - toezicht op scholen / besturen
 - stelseltoezicht (met Staat vh Onderwijs, themarapporten, peilonderzoeken)
 - reageren op incidenten / signalen

Terugblik feedback

Zijn vragen beantwoord

Nieuwe vragen

Feedback?

Standaarden

OP1. Aanbod

Het aanbod bereidt de leerlingen voor op vervolgonderwijs en de samenleving

- De school bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de democratische samenleving. Zij biedt een breed en op de kerndoelen gebaseerd aanbod.
- Het aanbod is **doelgericht, samenhangend en herkenbaar**.
- Bovendien heeft de school de leerinhouden evenwichtig en in samenhang over de leerjaren verdeeld.
- Bijbrengen van respect voor en kennis van de **basiswaarden van de democratische rechtsstaat** en aan het ontwikkelen van de **sociale en maatschappelijke competenties** die leerlingen in staat stellen hiervan deel uit te maken en hieraan bij te dragen.

Standaarden

OP3. Pedagogisch-didactisch handelen

Het pedagogisch-didactisch handelen van de leraren stelt leerlingen in staat om te leren en zich te ontwikkelen.

- De **pedagogisch-didactische visie** van de school is **zichtbaar in het dagelijks handelen** van leraren.
- De leerstof omvat **kennis, vaardigheden en attitudes** en wordt in een logische opbouw aangeboden.
- De leraren stemmen () doelgericht af op () **sociale en maatschappelijke competenties**.

Standaarden

VS1. Veiligheid

- Dat geldt ook bij uitingen die strijdig zijn met basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals discriminatie en onverdraagzaamheid.

VS2. Schoolklimaat

De school heeft een schoolklimaat dat bijdraagt aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties.

- **Oefenplaats** voor ontwikkelen sociale en maatschappelijke competenties.
- **Ervaring opdoen** met de omgang met de basiswaarden
- **Schoolklimaat** in overeenstemming is met **basiswaarden**
- Personeelsleden **leven de basiswaarden zichtbaar na**.
- De school stemt aanpak af op **mogelijke risico's** (in leerlingenpopulatie, actualiteit, setting waarin leerlingen opgroeien).
- School signaleert / corrigeert **uitingen in strijd** met basiswaarden.

Standaarden

OR2. Sociale en maatschappelijke competenties

De leerlingen behalen sociale en maatschappelijke competenties op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de verwachtingen van het vervolgonderwijs en de maatschappij.

- De school **brengt de resultaten op een betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart.**
- De school **spant zich zichtbaar in** om ervoor te zorgen dat leerlingen die de school verlaten **daaraan voldoen.**
- Daarmee laat de school zien dat zij haar **doelstellingen** voor deze competenties **behaald** heeft.